

Denne artikkelen om den menneskerettslige tenkning som ligger til grunn for opprettelse av friskoler er hentet fra Administrasjonspermen utgitt av Kristne Friskolers Forbund

Om menneskeretten til alternativ grunnopplæring

Frihet til alternativ opplæring i dagens Norge

Opplæringsloven har bestemmelser som pålegger alle foreldre i Norge å sørge for at barn i grunnskolealder enten får grunnskoleopplæring i offentlig skole eller tilsvarende opplæring (opl. § 2-1).

Hjemmeundervisning er tillatt, men to krav må oppfylles:

1. Foreldrene som er ansvarlige for hjemmeundervisning, må rette seg etter §§ 1-2, 1-3, 2-3 og 2-4 i opplæringsloven (opl. § 2-13).
2. Kommunen skal føre tilsyn med hjemmeundervisningen. Hvis foreldrene ikke oppfyller kravene etter opplæringsloven, må barnet gå i skole.

Foreldre kan samarbeide om hjemmeundervisning. De kan også engasjere andre til å undervise sine barn, så lenge foreldrene er ansvarlige for at kravene blir oppfylt.

Hvis opplæringen som gis som alternativ til offentlig grunnskole, har karakter av å være skole, må virksomheten godkjennes (opl.2-12). En godkjent grunnskole har rett til å gi standpunkt karakter og utstede vitnemål.

Alternativ opplæring på videregående nivå trenger ingen godkjenning. Slik ikke-godkjent opplæring gir ikke rett til å sette standpunkt karakter. Elever ved slike skoler må ta eksamen som privatist.

Det som ovenfor er nevnt, viser at det er rom i lovverket for at norske barn og ungdommer lovlig kan gis en opplæring som ikke er i offentlig skoles regi, men kravet er at opplæringen må "tilsvare" opplæringen i offentlig skole. Kontrolltiltak gjennomføres.

Det gis imidlertid ingen økonomisk støtte fra stat eller kommune til den ovenfor nevnte opplæringen, bortsett fra at alle grunnskoleelever, også de som undervises hjemme, har rett til gratis skolemateriell (opl § 2-15).

Norske myndigheter mener den ovenfor nevnte friheten til alternativ opplæring gjør at Norge oppfyller sine forpliktelser i forhold til internasjonale konvensjoner (menneskerettene). Dette framgår bl.a av de årlige stortingsproposisjoner om statsbudsjettet (St.prp.nr.1 hvert år), kap. 228. Her kommer det klart fram at etter Utdanningsdepartementets syn er ikke Norge forpliktet til å gi offentlig tilskudd til privateide skoler som er alternativer til offentlige skoler. Likevel gis det i Norge tilskudd til slik opplæring for skoler som er godkjent etter lov om frittstående skoler.

Diskusjonen om i hvilken grad Norge oppfyller menneskerettens krav når det gjelder å åpne for alternativ grunnopplæring, vil dreie seg om følgende:

1. Om myndighetene setter opp for snevre rammer med hensyn til lærestoff og metoder (læreplan) når nye, alternative skoler skal godkjennes og det skal føres tilsyn og kontroll med allerede eksisterende alternative skoler.
2. Om staten er forpliktet til å finansiere hele eller deler av den av myndighetene godkjente alternative opplæringen.

Internasjonale konvensjoner som Norge er forpliktet på

Norge har underskrevet alle viktige internasjonale avtaler om menneskeretter. Og i tillegg til å være forpliktet på disse avtalene i kraft av avtalene selv, har Stortinget vedtatt å gjøre visse utvalgte konvensjoner til norsk lov ved å innarbeide dem i [menneskerettsloven](#) (vedtatt i 1999).

Formålet med loven er å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett ([mskrettslov § 1](#)). Å gjøre konvensjonene til lov, har både en signaleffekt og en pedagogisk effekt som styrker de rettigheter som avtalene gir. Viktigst er det likevel at rettighetene i konvensjonene gis en status over vanlig lovgivning.

[Menneskerettsloven § 3](#) sier nemlig at "bestemmelsene i konvensjoner og protokoller som er nevnt i § 2, skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning". De konvensjoner som er innarbeidet i menneskerettsloven, er altså overordnet andre norske lover.

Følgende konvensjoner er gjort til norsk lov i menneskerettsloven (mskrettslov § 2):

1. [Den europeiske menneskerettskonvensjon\(EMK\), med protokoller.](#)
2. [Den internasjonale konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter \(ØSK\).](#)
3. [Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter med protokoller \(SP\), med protokoller.](#)
4. [FNs konvensjon om barnets rettigheter med protokoller \(Barnekonvensjonen\), med tilleggsprotokoller.](#) Denne konvensjonen ble innført i menneskerettsloven i 2003.

Utvalgte sitater om friskoleretten i menneskerettene

Vi har gjort et utvalg av aktuelle artikler (paragrafer) i de mest sentrale menneskerettserklæringene. Disse artiklene omhandler religionsfrihet, frihet til å etablere alternative skoler til de offentlige og frihet til å bestemme barnas religiøse oppdragelse.

De forente nasjoners internasjonale konvensjon 16. desember 1966 om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK).

Artikkel 13

1. Konvensjonspartene anerkjenner retten for enhver til utdanning. De er enige om at utdanningen skal ta sikte på full utvikling av menneskets karakter og forståelse av dets verdighet, og skal styrke respekten for menneskerettighetene og de grunnleggende friheter. De er videre enige om at utdanning skal sette alle i stand til å delta på en nyttig måte i et fritt samfunn, fremme forståelse, toleranse og vennskap mellom alle nasjoner og alle rasegrupper, etniske og religiøse grupper, samt fremme De forente nasjoners arbeid for å bevare freden.
2. Konvensjonspartene erkjenner at for å oppnå den fulle virkeliggjørelse av denne rettighet, må følgende iakttas:
  - a) Grunnskole-undervisningen skal være tvungen og kostnadsfritt tilgjengelig for alle.
3. Konvensjonspartene forplikter seg til å respektere foreldres og, når det er aktuelt, verges frihet til å velge andre skoler for sine barn enn dem som er opprettet av offentlige myndigheter, forutsatt at skolene oppfyller eventuelle minstekrav til undervisningen fastsatt eller godkjent av staten, og til å sikre sine barn en religiøs og moralsk undervisning i samsvar med deres egen overbevisning.
4. Intet i denne artikkel må tolkes som innskrenkninger i enkeltpersoners eller organisasjoners frihet til å opprette og drive undervisningsinstitusjoner, forutsatt at de prinsippene fastsatt i denne artikkels første paragraf alltid iakttas, og at den undervisning som gis i slike

institusjoner, er i overensstemmelse med eventuelle statlige minstekrav.

Europarådets konvensjon 4. november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (EMK)

Artikkel 9 Tanke-, samvittighets- og religionsfrihet

1. Enhver har rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet; denne rett omfatter frihet til å skifte sin religion eller overbevisning, og frihet til enten alene eller sammen med andre og såvel offentlig som privat å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning, ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse.
2. Frihet til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning skal bare bli undergitt slike begrensninger som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den offentlige trygghet, for å beskytte den offentlige orden, helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.

Artikkel 14 Forbud mot diskriminering

Utøvelse av de rettigheter og friheter som er fastlagt i denne konvensjon skal bli sikret uten diskriminering på noe grunnlag slik som kjønn, rase, farge, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, tilknytning til en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller annen status.

Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), første tilleggsprotokoll.

Artikkel 2 Rett til utdanning

Ingen skal bli nektet retten til utdanning. Funksjoner staten påtar seg i utdanning og undervisning, skal den utøve med respekt for foreldres rett til å sikre slik utdanning og undervisning i samsvar med deres religiøse og filosofiske overbevisning.

De forente nasjoners internasjonale konvensjon 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter (SP).

Artikkel 18

1. Enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, og frihet til alene eller sammen med andre, offentlige eller private, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttagelse av religiøse skikker, andaktsøvelser og undervisning.
4. Konvensjonspartene forplikter seg til å respektere foreldres, og i tilfelle vergers, frihet til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse i samsvar med deres egen overbevisning

Artikkel 26

Alle er like for loven og har uten noen form for forskjellsbehandling rett til lik beskyttelse av loven. I dette øyemed skal lovgivningen forby enhver form for forskjellsbehandling og sikre alle likeverdig og effektiv beskyttelse mot forskjellsbehandling på noe slikt grunnlag som rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller stilling forøvrig.

De forente nasjoners internasjonale konvensjon 20. november 1989 om barnets rettigheter (BK).

Art 2.

1. De stater som er part i denne konvensjon, skal respektere og sikre de rettigheter som er fastsatt i denne konvensjon for ethvert barn innenfor deres jurisdiksjon, uten diskriminering av noe slag og uten hensyn til barnets, dets foreldres eller verges rase, hudfarge, kjønn, språk,

religion, politiske eller annen oppfatning, nasjonale, etniske eller sosiale opprinnelse, eiendomsforhold, funksjonshemming, fødsel eller annen stilling.

2. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre at barnet beskyttes mot enhver form for diskriminering eller straff på grunn av sine foreldres, sin verges eller familiemedlemmers stilling, virksomhet, meningsytringer eller tro.

Art 14.

1. Partene skal respektere barnets rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet.

2. Partene skal respektere foreldrenes, eventuelt vergenes, rett og plikt til å veilede barnet om utøvelsen av hans eller hennes rettigheter på en måte som er i samsvar med barnets gradvise utvikling.

3. Frihet til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning kan bare undergis de begrensninger som er fastsatt ved lov og som er nødvendige for å beskytte offentlig trygghet, orden, helse eller moral eller andres grunnleggende rettigheter og friheter.

Art 28.

1. Partene anerkjenner barnets rett til utdanning, og med sikte på å oppnå denne rett gradvis og på grunnlag av like muligheter skal de særlig:

a) gjøre grunnutdanningen obligatorisk og gratis tilgjengelig for alle,

b) oppmuntre utviklingen av forskjellige former for videregående opplæring, herunder allmennfaglig og yrkesfaglig opplæring, gjøre dem tilgjengelige og oppnåelige for ethvert barn, og treffe egnede tiltak som f.eks. innføring av gratis undervisning og tilbud om økonomisk støtte ved behov,

c) med alle egnede midler gjøre høyere utdanning tilgjengelig for alle på grunnlag av den enkeltes evner,

d) gjøre informasjon og veiledning om undervisning og fagopplæring tilgjengelig og oppnåelig for alle barn,

e) treffe tiltak for å oppmuntre til regelmessig skolegang og for å redusere antallet av dem som ikke fullfører skolegangen.

Art 29.

1. Partene er enige om at barnets utdanning skal ta sikte på:

a) å utvikle barnets personlighet, talenter og psykiske og fysiske evner så langt det er mulig,

b) å utvikle respekt for menneskerettighetene og de grunnleggende friheter og for prinsippene nedfelt i De forente nasjoners pakt,

c) å utvikle respekt for barnets foreldre, dets egen kulturelle identitet, språk og verdier, for de nasjonale verdier i det land barnet bor, landet hvor han eller hun eventuelt kommer fra og for kulturer som er forskjellige fra barnets egen kultur,

d) å forberede barnet til et ansvarlig liv i et fritt samfunn i en ånd av forståelse, fred, toleranse, likestilling mellom kjønnene og vennskap mellom alle folkeslag, etniske, nasjonale og religiøse grupper og personer som tilhører urbefolkningen,

e) å fremme respekten for det naturlige miljø.

2. Ingen del av denne artikkel eller artikkel 28 skal fortolkes slik at det gripes inn i personers og organisasjoners frihet til å opprette og lede utdanningsinstitusjoner, under forutsetning av at prinsippene fastsatt i nr. 1 i denne artikkel overholdes, og at den undervisningen som blir gitt i slike institusjoner er i samsvar med de minimumskrav vedkommende stat eventuelt har fastsatt.

Litteraturliste

T.Flateby (red): Tusenfryd. Skolefrihet og menneskeretter. En artikkelsamling. Didakta norsk

forlag, Oslo 2003.

Følgende artikler berører menneskerettene:

- * Carolyn Midsem: Religions- og livssynsfrihet, foreldrerett og skolevalg. Hva sier menneskerettene?
- * Gunhild Hagesæther: Barns rett og foreldres ansvar.
- * Janne Haaland Matlary i intervju med Jon Kvalbein: Religionsfrihet, likestilling og toleranse.
- * Svein Egil Vestre: Innholdsstyring av friskolen
- * Asbjørn Tveiten: Frie skoler - frihet til samfunnskritikk
- * Hans Christian Nes: Retten til å si nei takk!

T. Flateby (red): Kristen friskole. Frihet og mangfold. En artikkelsamling. Lunde forlag, Oslo 1999.

Følgende artikler berører menneskerettsspørsmål:

- * Svein Egil Vestre: Menneskerett, foreldrerett og friskoler.
- * Gunhild Hagesæther: Det nye kristendomsfaget og menneskerettighetene
- * Torgeir Flateby: De kristne skolens basis i kristen tro og i norsk og internasjonal rett.
- * C.W.Beck m.fl: Statens barn. Forlaget Exodus, Birkeland 1996. En artikkelsamling

T.Flately (red): Et privilegium å være lærer. Minneskrift for Finn Andersen. Luther forlag, Oslo 1994.

Følgende artikler berører menneskerettsspørsmål:

- * E.Vetvik: Menneskerettighetene og friskolene
- * O.Evenshaug: Foreldrerett og foreldreforpliktelse
- * T.Flately: Om rettigheter på friskoleområdet i internasjonale konvensjoner og erklæringer som Norge har sluttet seg til.

J.Kvalbein (red): Foreldrerett og friskolekamp. Festskrift til rektor Hans Bovim på 70-årsdagen. Lunde forlag, Oslo 1985.

Følgende artikler berører menneskerettsspørsmål:

- * H.Bovim: Foreldrerett og foreldreforpliktelse.
- * T.Tveiten: Menneskerettene og friskolen
- * D.Hallen: Oppdragermandatet.
- * T.Tveiten og O.Øystese: Frihet og Statsmakt. Frie undervisningsinstitusjoner i et demokratisk samfunn. Lunde forlag, Oslo 1981.